

Dr. sc. Zrinka Erent-Sunko*

Dr. sc. Miran Marelja**

UTJECAJ KRALJEVA MIRA KAO PRAVNOG INSTITUTA NA RAZVOJ SREDNJOVJEKOVNOG KAZNENOG PRAVA

U radu se pravnopovijesnom metodom razlaže nastanak instituta kraljeva mira te se analizira utjecaj koji je taj institut imao na razvoj engleskog (britanskog) kaznenog prava. Počevši od njegovih german-skih korijena te njegova razvijenijeg oblika za franačke države, kraljev će se mir pokazati nedostatnim za sprječavanje spirala nasilja potaknutih krvnim osvetama. Razdoblje nesigurnosti u uvjetima raspada Franačkog Carstva potaknut će nastojanja Crkve da kroz sadržajno povezane institute Mira Božjeg i Primirja Božjeg zaštiti svoju imovinu i kler, a potom i druge ugrožene osobe koje nisu sudjelovale u privatnim ratovima feudalaca. Nakon normanskog osvajanja Engleske 1066. kraljev se mir potvrđuje kao važno sredstvo suzbijanja privatnih ratova, a „povrede kraljeva mira“ potom su kroz porotno sudovanje potaknule daljnji razvitak engleskog kaznenog materijalnog i postupovnog prava. U navedenom procesu posebno se izdvaja Statut o izdaji iz 1352., kojim će se izdaja djelomično uzdignuti nad teške zločine, a ujedno je potaknut i razvitak blažih zločina, koji će s vremenom obuhvatiti široku skupinu kažnjivih oblika ponašanja, uključujući i prekršaje.

Ključne riječi: kraljev mir, englesko (britansko) pravo, izdaja, kazneni postupak, zločin

* Dr. sc. Zrinka Erent-Sunko, redovita profesorica, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet; zrinka.erent.sunko@pravo.unizg.hr. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7801-5881>

** Dr. sc. Miran Marelja, docent, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet; miran.marelja@pravo.unizg.hr.; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6930-0165>

1. UVOD

Tradicionalno razlikovanje teških i blažih zločina (*felonies* i *misdemeanors*) opstaje u engleskom (britanskom) pravu sve do 1967., a i danas postoji u Sjedinjenim Američkim Državama.¹ Ujedinjena Kraljevina razlikovanje napušta s *Criminal Law Act* iz 1967., kojim se kaznena djela u britanskoj terminologiji razvrstavaju na *indictable*, *summary* i *either way offences*, a sudska praksa i *Interpretation Act* iz 1978. potom su detaljnije odredili navedene kategorije.² Promjene je navijestila već sredina 19. st., kada su zločini (*crimes*) razvrstani na teže zločine (*felonies*), blaže zločine i prekršaje (*misdemeanors*) te političke prijestupe (*political offences*), no unatoč relativno jasnoj klasifikaciji vrijeme je otvorilo niz ustavnih te materijalnih i proceduralnih pitanja unutar kaznenog prava, to više što se izgubila izvorna racionalizacija, prema kojoj su svi počinitelji teških kaznenih djela (*felon*) osuđivani na smrt ili tjelesne kazne sakaćenja te im je bila oduzeta imovina.³ Ipak, osnovne premise statutarnog kamena temeljca engleskog (britanskog) kaznenog prava u obliku Statuta o izdaji iz 1352. i danas su duboko utkane u pravni genij *common lawa*, a statutarne definicije veleizdaje i dalje ima pravni učinak u Ujedinjenoj Kraljevini.⁴ Navedeno ne čudi imaju li se u vidu silnice koje su oblikovale englesko (britansko) kazneno pravo, pri čemu je jedan od važnijih i neraskidivih agenasa njegova nastanka srednjovjekovni institut kraljeva, odnosno vladareva mira.

Nakon uvodnih napomena u radu se izlažu začeci instituta kraljeva mira, čije korijene treba tražiti u ranogermanskom pravu, te sadržajno povezani in-

¹ Baker, J., *An Introduction to English Legal History*, Oxford University Press, Oxford, 2019, str. 542. Okosnicu rada predstavlja izlaganje „Kraljev mir kao izvorište sankcioniranja prekršaja protiv javnog reda u engleskom sustavu *common law*“, održano 15. ožujka 2024. na Konferenciji „Izazovi suvremenog hrvatskog prekršajnog prava“ u Društvu sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu. Konferencija je organizirana u sklopu projekta Hrvatske zaklada za znanost „Hrvatsko prekršajno pravo u europskom kontekstu – izazovi i perspektive“ voditelja izv. prof. dr. sc. Marina Bonačića. Rad je rezultat početnih istraživanja, koja pretpostavljaju poznavanje mnogih čimbenika od značaja za razvoj srednjovjekovnog društva, i otvara mnoga pitanja, poput pitanja nasilja ili svrhe kazne, koja zbog prostorne ograničenosti ne mogu biti dio ovog rada, iako su neizostavan dio šireg znanstveno-istraživačkog projekta vezanog za temu.

² *Interpretation Act* iz 1978., izvor dostupan na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/30/schedule/1> (5. 5. 2024.).

³ Fitzjames S., *The Punishment of Convicts*, *The Cornhill Magazine*, sv. VII, 1863, str. 191–192. Već je *Treason Felony Act* iz 1848. odbacio smrtnu kaznu čak i kod veleizdaje (protiv kralja) u korist kazne doživotnog zatvora, pa dok 1826. postoji oko 200 teških zločina kažnjivih smrću, već 1861. opstala su svega četiri takva zločina (izdaja, teško ubojstvo, jedno djelo vezano za piratstvo i jedno za zaštitu dokova). Uostalom, 1861. gotovo se u potpunosti ukida tjelesno kažnjavanje, a 1870. napušteno je i oduzimanje sve imovine, čak i u slučaju veleizdaje.

⁴ Vidi Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 568.

stituti Mira Božjeg i Primirja Božjeg, koji se razvijaju u okviru crkvenog mirovnog pokreta od kraja 10. stoljeća. Kako je osnovna funkcija tih instituta suzbijanje privatnih ratova među plemstvom, koje često inicira krvna osveta, uočljivo je njihovo teleološko preklapanje s kraljevim mirom, jer bi i proglašeni mir štitio društvene slojeve koji aktivno ne sudjeluju u oružanom nasilju, no često su mu bili žrtve. Ipak, razvojem općeg običajnog prava (*common law*) dolazi do reguliranja ne samo prava na nasilje nego i nasilja *per se*, pa povrede kraljeva mira potiču u određenoj mjeri i segmentaciju odnosa prema počinjenim zločinima. Tako se, uz stanovito odvajanje zločina veleizdaje, razlikuju teški zločini (*felonies*) i blaži zločini (*misdemeanors*), koji se pak s vremenom sadržajno šire, pa potonji uključuju i kažnjive oblike ponašanja, poput prekršaja.⁵ Pri tome je pojedine pojmove engleskog (britanskog) prava teško jednoznačno prevesti na hrvatski jezik, to više što se pojedini pojam često sadržajno razlikuje i u vremenskoj odrednici, pa njegovo značenje u vremenu formativnog nastanka (što je najčešće srednji vijek) biva katkad izmijenjeno novovjekovnom nadgradnjom.

2. RAZVOJ KRALJEVA MIRA U INSTITUT PRAVNE ZAŠTITE

Institut kraljeva (vladareva) mira spominju već rani germanski izvori kroz vezu s određenim osobama (svećenici, trgovci, putnici, seljaci na poljima), okupljanjima, mjestima kao što su crkve i pojedine ceste, stvarima te danima, odnosno određenim vremenskim razdobljima.⁶ Sadržajno, različita pravila o kraljevju miru teleološki su usmjerena na regulaciju nasilja unutar države uslijed želje krune da osigura monopol nasilja kroz grofovijску vlast ili putem vlastitih namjesnika u provincijama koji ondje ne uživaju zemlju, a s vremenom će se potvrditi da privatni rat potencijalno može prerasti u međunarodni rat ukoliko i sam vladar zauzme stranu u sukobu, a kao zaštitnik suprotne strane pojavi se neki drugi svjetovni vladar ili papa.⁷ Iako aristokracija privat-

⁵ Fitzjames, *op. cit.* u bilj. 3, str. 192.

⁶ Bar, C. L. von, *A History of Continental Criminal Law*, Little, Brown and Company, Boston, 1916, str. 101. Osnovu ovdje iznesene analize privatnih ratova i nastanka crkvenog mirovnog pokreta čini efemerna obrada teme u neobjavljenoj doktorskoj disertaciji dr. sc. Marelje pod nazivom „Povijesni razvoj ograničenja vođenja međunarodnih oružanih sukoba“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2017.

⁷ Privatni su ratovi ratovi među jednakima (vojvoda protiv vojvode, grof protiv grofa i sl.) s obzirom na to da se niži u feudalnoj hijerarhiji u pravilu ne može oduprijeti vojnoj moći onoga koji je iznad njega. Vidi Bainton, R. H., *Christian Attitudes toward War and Peace: A Historical Survey and Critical Re-evaluation*, Abingdon Press, New York, Nashville, 1960, str. 105; Neff, S., *War and the Law of Nations: A General History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, str. 48.

ne ratove shvaća kao svoju feudalnu povlasticu, pa, primjerice, francusko plemstvo traži 1314. godine od krune formalno odobrenje privatnih ratova (*guerre privée*), svijest o slabljenju političke i gospodarske moći države dovodi do reakcije središnje vlasti.⁸ Izgradnjom pravila o nasljeđivanju te vezanog feudalnog obiteljskog prava (zaruke, pravo na ženidbu/udaju, udovice i sl.) plemstvo zapravo zarana nastoji smanjiti i regulirati međusobne sukobe, no privatni će ratovi harati Europom dijelom i zbog toga što je feudalni sustav temeljen na vjernosti feudalnom gospodaru kao najvećoj i ishodišnoj vrlini, katkad izraženoj i kroz negaciju središnje vlasti u korist lokalnog feudalca.⁹ Nussbaum navodi kako su srednjovjekovni autori pod ratom nužno podrazumijevali i privatne ratove, koji su mogli biti i dopušteni pravom zemlje, pri čemu su pretpostavke dopuštenosti znatno varirale od kraljevstva do kraljevstva.¹⁰ Kako je nasilje u srednjem vijeku univerzalni odgovor na svako sporno pitanje, privatni je rat mogao biti tek izgovor za destruktivnu krvnu osvetu, koju srednjovjekovni um prihvaća kao svoju dužnost i koja je imala tendenciju širenja na srodnike i prenošenja na potomke.

Ipak, pogrešno bi bilo privatne ratove svesti isključivo na oblik krvne osвете usmjeren na istrebljenje loze feudalnog protivnika, jer Wallace-Hadrill opravdano upozorava kako je postojanje spora (*faida*) tek „*prijetnja, a potom i stanje neprijateljstva među rođacima, da bi se u konačnici razlike među njima izgladile rješenjem koje bi bilo prihvatljivo za obje strane*“ (naše isticanje).¹¹ Dodatno, zbog slabe središnje vlasti upravo je privatni rat katkad jedi-

⁸ Kaeuper, R. W., *Chivalry and Violence in Medieval Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 8. Katkad su odobrenja ograničena na pojedino područje, pa tako 1338.–1339. godine kruna pod određenim uvjetima odobrava privatne ratove u Akvitaniji, ponajprije da se protivnik unaprijed obavijesti te da se obustave neprijateljstva ukoliko francuski kralj i sam zarati. Vidi u: de Charny, G., *A Knight's Own Book of Chivalry*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2005, str. 40.

⁹ Primjerice, *faidu* kao „osvetu rođaka“ početkom 10. stoljeća definira benediktinac Regino od Prüma. Frizijci su pak njegovali običaj kako tijelo pokojnika ostaje u kući te se može pokopati tek kad njegova smrt bude osvećena životom ubojice ili osobe s kojom je ubojica u rodu. Vidi Bloch, M., *Feudal Society, Volume I: The Growth of Ties of Dependence*, Routledge, London, New York, 2004, str. 126, 129–130. Nastajuće feudalno pravo ima klice univerzalizma (unutar kršćanskog kulturno-religijskog sustava), gdje članovi zajednice imaju određena očekivanja prema drugim članovima, iz čega se postupno počinju uobličavati prava i njima komplementarne obveze. Vidi Nussbaum, A., *A Concise History of the Law of Nations*, The Macmillian Company, 1954, str. 22–23.

¹⁰ Nussbaum, *ibid.*, str. 17. Nije slučajno što de Charny drži da se privatni ratovi (koje naziva lokalnim ratovima) vode „*radi obrane časti i nasljedstva*“. Cit. de Charny, *op. cit.* u bilj. 8, str. 49.

¹¹ U pravilu je sporno pravo na neki feud (*faida*) među osobama koje svojataju takvo pravo, koje su najčešće krvno ili tazbinski povezane. Head, T.; Landes, R., Introduction, u: Head, T.; Landes, R. (ur.), *The Peace of God: Social Violence and Religious Response in France Around the Year 1000*, Cornell University Press, Ithaca, London, 1992, str. 15–16. Bloch pak upozorava na dokument iz 11. stoljeća u kojem je zapisana u ono vrijeme prihvaćena misao

no sredstvo zaštite pripadajućeg prava, pa stoga i izraz samopomoći. Naime, čak i ukoliko strana potraži sudsku zaštitu, najčešće je njoj samoj ostavljeno da izvrši sudsku presudu kojom se u pravilu nalaže povratak oduzete zemlje ili stvari, pa Engel zanimljivo uočava kako je „*klasično europsko međunarodno pravo... izravni izdanak prava na osvetu u kasnom srednjem vijeku*“.¹² Zapravo, iako je krvoproliće uvijek moguće, društvena i staleška svijest traži regulaciju samog instituta, ali i postupanja u vođenju neprijateljstava, pa tako i Grewe sasvim jasno navodi kako je „*feudalno pravo stoga izvor srednjovjekovnog ratnog prava, koje je bilo duboko ukorijenjeno u tvorbeni i društvenu strukturu srednjeg vijeka*“.¹³

Kako usponom patrijarhalnih kraljevina suzbijanje nasilja sve više biva prepoznato kao dužnost središnje vlasti, njezina se legislativna aktivnost ogleda u kapitularijima, poveljama, statutima i ordonansama, koji, uz zaštitu Crkve i njezina svećenstva, kroz opće odredbe kraljeva mira uređuju zaštitu osoba i imovine. Primjerice, Karlo Veliki u Općem kapitulariju o *missima* iz 802. nalaže: „*neka se nitko ne drzne počiniti... kakvu nepravdu prema svetim crkvama Božjim, ili udovicama, ili siročadi, ili hodočasnici, jer je nakon Gospoda i njegovih svetaca sam gospodar car za njihova zaštitnika postavljen*“.¹⁴ Karlo se pozicionira kao zaštitnik¹⁵ tih kategorija stanovništva, koji je ovlašten i dužan ispravljati nanesene im nepravde, jer je „*nakon Gospoda i njegovih svetaca sam gospodar car za njihova zaštitnika i branitelja postavljen*“.¹⁶ U poglavlju 32 ovog Kapitularija zaključuje se kako ubojica ne može

kako su jedini pravi prijatelji čovjeka oni s kojima je krvno ili tazbinski povezan („krvni prijatelji“, fr. *amis charnels*). Bloch, *op. cit.* u bilj. 9, str. 124.

¹² Cit. Engel prema Grewe, W. G., *The Epoches of International Law*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2000, str. 71, vidi i osvrt na str. 70–71. Ipak, očekivalo se da feud počne javnom obznanom neprijateljstva (*diffidatio*) te da pri tome postoji pravedan razlog, jer je bez njega sam feud nepravedan, pa se u horizontalnoj strukturi smatra razbojništvom, a u vertikalnoj tiranijom.

¹³ *Ibid.*, str. 105–106. Grewe upozorava kako feudalizam nipošto ne podrazumijeva samovolju pri upotrebi nasilja, dok je razlika između feudalizma i rata ne toliko sadržajna koliko kvantitativna, jer rat je sastavni dio feudalnih odnosa.

¹⁴ Vidi Opći kapitularij o *missima* iz 802. u: Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga: stari i srednji vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1999, str. 194–195. Analizu Kapitularija vidi u: Erent-Sunko, Z., Marelja, M., Granice svjetovne i crkvene vlasti u Općem kapitulariju o *missima* Karla Velikog iz 802. godine, Sadrić, T.; Milotić, D.; Pili-pović, O. (ur.), *Grčko-rimsko i kanonsko pravo: granica i razgraničenje*, Josip Turčinović, Pazin, Motovun, 2024., str. 119–138.

¹⁵ Pojam *mundeburgium regis* izvire iz skrbničkog odnosa koji vladar ima prema podanicima, posebno udovicama, siročadi, putnicima i drugima koji ne uživaju plemensku zaštitu. O odnosima „ovisnosti“ u Franačkoj vidi u: Rio, A., *High and Low: Ties of Dependence in the Frankish Kingdoms*, *Transactions of the Royal Historical Society*, sv. 18, 2008, str. 43–68.

¹⁶ Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 195. Vidi i Bonhomme, B.; Boivin, C., *Milestone documents in World History*, Schlager Group, Dallas, 2010, str. 363–369.

izbjeći božansku, ali ni kraljevu sankciju jer će vladar „*onoga koji se usudio počiniti zločin ubojstva... kazniti najokrutnijom strogošću*“, što može izbjeći samo ukoliko se „*odmah nastoji iskupiti*“, pa „*rođacima umorenog u punoj hitnji nanese zlo popravi dostojnom krvninom*“, čime se želi potisnuti krvna osveta, jer ukoliko ubojica učini traženo, tada car „*pod prijetnjom bannusa naređuje neka se srodnici nipošto ne usude zbog nanesenog zla neprijateljstva uvećavati niti uskratiti pomirbu onom koji ište...*, već neka pripremljenu krvninu prihvate i uspostave trajan mir“.¹⁷ Karlo Ćelavi 875. godine Kapitularijem iz Quierzyja slično potvrđuje namjeru da „*ostanu neokrnjeni kapitulariji... (ustanovljeni) radi položaja i zaštite svetih Božjih crkava i Njegovih službenika te radi pravde i mira za narod i za mir kraljevstva*“, a potom jasno poručuje feudalcima „*da se nitko ne drzne crkvena dobra ili ovlasti oteti... ili počiniti kakvo nasilje prema ženama ili sinovima umrlih laika*“.¹⁸ Katkada su vladarske krunidbene povelje ili prisege davane u drugim okolnostima sadržavale usporediva jamstva, pa primjerice Helgaudov zapis o životu francuskog kralja Roberta II. Pobožnog sadrži kraljevu prisegu s kraja 10. stoljeća: „*Neću oštetiti Crkvu na bilo koji način, niti ću povrijediti svećenika ili redovnika ukoliko su nenaoružani. Neću ukrasti... (nabrajaju se domaće životinje), niti ću napasti seljaka, kako muško tako i žensko, kao i sluge ili trgovce radi traženja otkupnine... Neću paliti niti uništavati kuće osim ukoliko se u njima ne nalazi vitez, niti ću sjeći korijenje (tj. drveće i poljoprivredne kulture). Plemenite dame koje putuju bez svog muža ili služavke, kao i udovice te opatice također neću napadati osim ukoliko su krive (za napad). Za trajanja korizme neću napadati nenaoružane vitezove.*“¹⁹

Mir je posebnu važnost imao prilikom okupljanja narodnih skupština, odnosno narodnih sudova (*Dingfrieden*), te pri okupljanjima vojske ili u crkvama, pri čemu je nepovredivost mjesta okupljanja podrazumijevala i zaštitu svih pristiglih osoba.²⁰ Katkada bi mirovni proglasi posebno specificirali i dom, mlin, kraljevsku palaču ili kakvo drugo mjesto prebivališta kralja (ili vojvode), odnosno mjesto u kojem se nalazio kler ili putnici.²¹ Već franački vladari počinju od svojih feudalaca i slobodnih ljudi nakon proglasa mira tražiti i prisege da će čuvati mir,

¹⁷ Kurtović, *ibid.* Isplata krvnine često nije uspješno razriješila obiteljske ili srodničke odnose u slučaju ubojstva vlastitog brata ili bliskog rođaka, pa se ubojica upućivao na pokoru „*onako kako mu njegov biskup nalaže*“, da bi nakon okajanja „*platio naknadu za ubijenog i izmirio se sa svojim rođacima*“. Vidi i Fischer Drew, K., *The Laws of the Salian Franks*, University of Pennsylvania Press, 1991, str. 45.

¹⁸ Kapitularij iz Quierzyja iz 875. godine u: Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 237–239.

¹⁹ *Cit.* prisege kralja Roberta II. Pobožnog prema Bainton, *op. cit.* u bilj. 7, str. 110. Vidi i Kaeuper, *op. cit.* u bilj. 8, str. 20.

²⁰ Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 66.

²¹ *Ibid.*

posebno kako bi se zaštitile osobe koje ne uživaju plemensku zaštitu. Naime, kad na nekom području kralj nije mogao pružiti mir (što je njegova dužnost), žrtve nekontroliranog oružanog nasilja među plemstvom bili su prvenstveno redovnici, udovice, siročad i sirotinja, tj. osobe koje i u miru nemaju svojeg prirodnog zaštitnika kojeg jamči pripadnost plemenu ili poslije vezanost na kakva feudalnog gospodara.²² Posljedično, kršenjem mira (*Urfehdebruch*) na čije je očuvanje prisegnuo počinitelj negira kraljevsku zapovijed ili zabranu, pa time i samu srž kraljevske vlasti (*bannus*), čime se izravno suprotstavlja kruni stavljajući se ujedno svojim činom svjesno izvan zakona (*ex lex*).²³ Osnovna funkcija proglašenih mirovnih sporazuma, protegnutih na cijelu kraljevinu ili katkad ograničenih na dio teritorija, u pravilu na kakvu upravno-teritorijalnu jedinicu (*Landfrieden*), bila je razlikovati dopuštene i sada već formalizirane oblike samopomoći od zločina, pa ne čudi što ih proglašavaju i vojvode (kneževi).

Često su mirovni sporazumi koje je kruna proglašavala i na koje je tražila prisegu plemstva (i naroda), a koji su sadržavali i odredbe o kaznenom postupku, poglavito o izvođenju dokaza (npr. dvoboj), bili uzor za pokrajinske sporazume, a katkad i za propise gradova kojima se štitio javni red.²⁴ Za vladavine slabih kraljeva opća zabrana nasilja uslijed razbuktanih privatnih ratova plemstva ne samo što nije bila izvediva nego je i bila i protivna plemenskom pravu, koje je osvetu smatralo dozvoljenim oblikom samopomoći. Također, taj oblik pravne zaštite ne treba miješati sa zaštitom koju je vladar kao sizeren bio dužan pružiti svojem vazalu, što sadrži još rana franačka formula, prema kojoj je „*pravo onih koji su nam prisegnuli na punu vjernost da budu s našom pomoći zaštićeni*“.²⁵ U normanskoj *Summae de legibus* s početka 13. stoljeća još je jasnije primjetna obveza normanskog vojvode da nad svojim vazalima „*vlada, štiti ih i brani te prema njima postupa sukladno pravima, običajima i zakonu zemlje*“.²⁶

²² Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države, I. knjiga: Stari i srednji vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005, str. 145–146.

²³ Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 67.

²⁴ *Ibid.*, str. 98–101.

²⁵ Scaglione, A., *Knights at Court Courtliness, Chivalry, & Courtesy from Ottonian Germany to the Italian Renaissance*, University of California Press, 1991, str. 70.

²⁶ *Cit. Marculfi formularum*, liber I, br. 18 (*antrustione*); *Summae de legibus*, poglavlje 12, točka 2. Izvori dostupni u: Herlihy, D., *The History of Feudalism*, Palgrave Macmillan, London, Basingstoke, 1970, str. 84, 177. Sizerenova povreda vazalovih prava vodi prema misli o njegovu pravu na otpor, koja je ujedno i dužnost (*ius resistendi*) jer njime vazal ne krši danu prisegu vjernosti, dok se suprotni slučaj svodi na neki oblik povrede prisege vazalske vjernosti te sizeren ima pravo formalno raskinuti veze među njima (*diffidatio*), čime zapravo vazalu objavljuje rat (bez ikakvih ograničenja). Vidi Stacey, R. C., *The Age of Chivalry*, u: Howard, M.; Andreopoulos, G. J.; Shulman, M. R. (ur.), *The Laws of War: Constraints on Warfare in the Western World*, Yale University Press, New Haven, 1994, str. 33–34; Bloch, *op. cit.* u bilj. 9, str. 227–230; Bloch, M., *Feudal Society, Volume II: Social Classes and Political Organization*, Routledge, London, 2005, str. 172–173.

3. CRKVENI MIROVNI POKRET

Uz institut kraljeva mira često se vezuju i teleološki podudarna te u mjeri preklapajuća srednjovjekovna crkvena nastojanja usmjerena na ograničavanje nasilja. U uvjetima opće nepismenosti srednjega vijeka ne treba čuditi što se prve sustavne misli o zaštiti ugroženih kategorija stanovništva (*miserabiles personae*) javljaju u okviru crkvenog mirovnog pokreta. Stacey drži da su takvi teorijski konstrukti izraz nužde, odnosno „*posljedica očaja*“, jer je Crkva nemoćna zaštititi vlastiti kler s obzirom na to da se proces slabljenja središnje vlasti, započet raspadom Franačke u 10. st., nastavlja i u 11. stoljeću te sa sobom donosi drastičan porast nasilja, pa tako i učestale napade na duhovnike i njihovu imovinu.²⁷ Kada se mirovni proglasi i prisege pokažu nedostatnima, Crkva će nastojati pozivanjem na kršćanski nauk ograničiti učinke privatnih ratova i nasilja, koji su razarali francuske i njemačke zemlje putem sustava prisege,²⁸ pri čemu Bowman upozorava kako su se lokalni crkveni sabori naslanjali na dotad postojeća svjetovna upravna i sudska tijela osiguravajući (funkcionalni) kontinuitet, no ujedno i zadržavajući njihov lokalni karakter.²⁹ Mir Božji (*Pax Dei*, c. 975.–1041. godine) obilježit će sustavno crkveno nastojanje ograničenja bespoštedne i divljačke borbe između plemstva i njihovih vitezova (*nobiles i milites*) u borbi za političku moć i vlast.³⁰ Iako katkad traži i zaštitu žena plemenita roda te posebno vlastitog svećenstva, Crkva se širenjem ideje o potrebi regulacije oružanog nasilja donekle uspijeva nametnuti i kao zaštitnik slabih i siromašnih (tzv. *rustici*, a negdje, poput Engleske, i *villani*),³¹ odnosno općenito dijelova društva koji ne pripadaju plemstvu te i ne sudjeluju u vođenju neprijateljstava.³² Lokalni crkveni sabori polučit će prve zahtjeve zaštite

²⁷ Stacey, *ibid.*, str. 28–29. Verdunski sporazum o podjeli franačkih zemalja iz 843., kao i sličan sporazum iz Mersena 870. godine, zapravo su svjedočanstva dosta nasilnog procesa rastakanja nekadašnjeg Carstva, iako će pojedini vladari formalno i protokolarno svojatati franačku državu i u 10. stoljeću.

²⁸ Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 98–101.

²⁹ Head, T., The Development of the Peace of God in Aquitaine (970–1005), *Speculum*, sv. 74, br. 3, 1999, str. 658; Bowman, J. A., Councils, memory and mills: the early development of the Peace of God in Catalonia, *Early Medieval Europe*, sv. 8, br. 1, 1999, str. 103–104.

³⁰ Head, *ibid.*, str. 662. Crkva će ubrzo graditi općeniti pojam zaštite, kako u ratu tako i u miru, prvenstveno temeljen na društvenoj pripadnosti osobe dijelu stanovništva koji funkcionalno ne sudjeluje u neprijateljstvima, iako se pojmovi poput „napada“ ili „pljačke“ sadržajno ne razrađuju, tj. ne određuju se njihovi pojavni oblici niti se definiraju elementi čije je ostvarenje potrebno da bi se radilo o pojedinoj kategoriji.

³¹ Kurtović, *Opća povijest prava i države, op. cit.* u bilj. 22, str. 179, 198; Head; Landes, *op. cit.* u bilj. 11, str. 3.

³² Vidi Stricklandove opaske u: Lynch, L., Protecting the non-combatant: Chivalry, Codes and the Just War Theory, *Ex Historia*, sv. 6, 2014, str. 61. Stacey zamjećuje sustavnost crkvene

tih kategorija osoba, a potom je unutar kanonskog prava došlo do sustavne razrade imuniteta onih koji ne sudjeluju u vođenju neprijateljstava, a dijelom i njima pripadajuće imovine.³³ Predviđaju se tako različite kazne za prekršitelje mira, pa se, primjerice, za ubojstvo osobe kad je na snazi Primirje Božje, a koje nije posljedica nesretnog slučaja, prema članku 7. teksta koncila u Toulousesu predviđa izgon počinitelja *in perpetuum*.³⁴

Crkveni mirovni pokret ujedno razvija i paralelnu ideju Primirja Božjeg (*Treuga Dei*),³⁵ dijelom i kao odgovor na načelnu neučinkovitost Mira Božjeg (*Pax Dei*) temeljenog na prisegama svjetovnih velikaša, pa se tako pod prijetnjom izopćenja zabranjuje borba u dane zapovjednih blagdana (nedjelje i najveće svetkovine, kad se prisutnost na misi smatrala obveznom, kao i post prije blagdana), što se ponegdje uobličava u zabranu borbe među kršćanima od sumraka u četvrtak do zore u ponedjeljak,³⁶ iako Lynch navodi kako je srednjovjekovna Crkva imala oko 168 dana kada su se slavili različiti sveci, pa iako su često bili tek lokalnog karaktera, svi su mogli biti smatrani zapovjednim blagdanima.³⁷ Dok takav mir traje, *milites* nisu smjeli nositi oružje i oklope, jer se, kao i svi drugi ljudi, nalaze pod zaštitom same Crkve.³⁸ Uvjerljivost ideje Primirja Božjeg kako je u vrijeme kršćanskih blagdana svaki kršćanin dužan suzdržati se od nasilja u slavu Božju naoko je čini prihvatljivom svjetovnom plemstvu kao pripadnicima kršćanske zajednice, pa ga Crkva od prve polovine 11. stoljeća počinje koristiti za zabranu privatnih ratova naglašavajući ujedno grješnost sudjelovanja u njima.³⁹

misli i uloženi napora u zaštiti kategorija koje ne sudjeluju u oružanim sukobima. Stacey, *op. cit.* u bilj. 26, str. 29.

³³ Head, *op. cit.* u bilj. 29, str. 658.

³⁴ Vidi članak 7. mira iz Toulousesa proglašenog 1041. godine u Herlihy, *op. cit.* u bilj. 26, str. 286–288.

³⁵ Latinski *treuga* – predah, franački *treuwa* – sporazum, dogovor. Značenje *Treuga Dei* u: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/treuga-dei>, posjećeno 10. 5. 2024. Vidi i Hoffmann, H., *Gottesfriede und Treuga Dei*, Monumenta Germaniae Historica, Deutsches Institut für Erforschung des Mittelalters, Hiersemann, 1967, str. 77–81.

³⁶ Moguće su manje varijacije, vidi Walker, T. A., *A History of the Law of Nations: From the Earliest Times to the Peace of Westphalia 1648*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1899, str. 85. Grewe pak zanemaruje povijesni razvoj te mir i primirje smatra istoznačnicama, koje stoga prikazuje u kasnijem, već sintetiziranom obliku, što autor označava pojmom *Treuga Dei*. Uz sav autoritet Crkve neučinkovitost Mira Božjeg uočava i Viorst, koji upravo u primirju vidi pokušaj nadgradnje usmjerene na postizanje željenog učinka. Grewe, *op. cit.* u bilj. 12, str. 115; Viorst, M., *The Great Documents of Western Civilization*, Chilton Book Company, Philadelphia, New York, London, 1967, str. 37.

³⁷ Lynch, *op. cit.* u bilj. 32, str. 61.

³⁸ Scaglione, *op. cit.* u bilj. 25, str. 26.

³⁹ Bloch, *op. cit.* u bilj. 9, str. 138; Head; Landes, *op. cit.* u bilj. 11, str. 7. Slično i Nussbaum, *op. cit.* u bilj. 9, str. 17–18. Primirje Božje, čini se, počinje 1027. godine s koncilom u Rous-

Spajanje elemenata Mira Božjeg s Primirjem donosi Mir iz Toulougesa 1041., kojim se zabranjuju „napadi na kler, koji ne nosi oružje, redovnike ili duhovnike, niti im se smije činiti zlo“, uz bitno proširenje kategorija zaštićenih osoba riječima: „neka se niti jedan čovjek ne usudi ubiti, udariti ili raniti seljaka ili kmeta, odnosno žene njihove, ili nadvladati ih i odvesti (osim za zlodjela koja su počinili)“.⁴⁰ Učinak se pojačava posebnom odredbom kako „Primirje Božje trebaju uživati svi kršćani od sumraka četvrtog dana u tjednu... do zore u ponedjeljak. Tko prekrši Primirje..., neka plati dvostruki iznos i potom bude podvrgnut ordinalijama hladnom vodom.“⁴¹ Spoj tih elemenata postaje općeprihvaćeni standard u proglasima kasnijih koncila koji se bave tim pitanjem (već koncil iz Narbonne, održan 1054., a potom presudno Kölnski koncil iz 1083.), kako lokalnih tako i općecrkvenih.⁴² Posebnu pozornost privlače zapriječene sankcije za povrede odredaba koncila, pa se tako za one koji se proglasu protivite te ne žele prisegnuti na poštivanje njegovih odredaba predviđaju duhovne sankcije, tj. da „neće biti služene mise niti će se brinuti o njegovu spasenju; ako je bolestan, nijedan se kršćanin neće usuditi posjetiti ga, a na samrtnoj postelji neće dobiti posljednju pomast, osim ukoliko se ne pokaje“, dok se za prekršitelje predviđa „bespovratno izopćenje, sve do konca svijeta“, ujedno se predviđaju i ovozemaljske sankcije od protjerivanja s područja diocenze, pa do gubitka imovine, odnosno feuda u slučaju zemljišnog plemstva, pri čemu briga za izvršenje zapriječenih kazni „ne počiva ništa više na grofovima, lokalnim sucima i službenicima nego i na svim ostalim ljudima“.⁴³

sillonu, gdje se brani nasilje nedjeljom, a ideja se posebno razradila na saboru u Arlesu 1041. godine, gdje je proglašena opća zabrana ratovanja od četvrtka do ponedjeljka kao obilježje Kristove muke, pri čemu je zabrana odmah protegnuta na zapovjedne blagdane, ali je još značajnija razlika u odnosu na prijašnje sabore namjera biskupa da se domašaj zabrane protegne na cijelu Francusku.

⁴⁰ *Cit.* Odluka koncila u Toulougesu iz 1041. godine, članci 3. i 4., u: Herlihy, *op. cit.* u bilj. 26, str. 287. Predviđena je sankcija u obliku ekskomunikacije ukoliko se u roku od tri mjeseca od dana povrede ne kompenzira prouzročena šteta, no ako počinitelj odredbi proglašenog mira i dalje ustrajava u odbijaju dužne kompenzacije, predviđeno je zazivanje prokletstva, čime se duši uskraćuje vječni život, a ujedno se gubi pravo na crkveni ukop u slučaju smrti, kao i na sve sakramente. S druge strane, koncil u Vicu šest godina poslije pragmatično dodaje i mogućnost financijskog kažnjavanja počinitelja. Vidi detaljnije u Bowman, *op. cit.* u bilj. 29, str. 107–109, 112.

⁴¹ Posebnu pozornost zaslužuje i određivanje sankcija već u samoj odluci koncila u pogledu vrste počinjenog djela, prisutnosti namjere (u slučaju ubojstva s namjerom kazna je trajni izgon), nehaja itd. *Cit.* Odluka koncila u Toulougesu iz 1041. godine, članak 7., u: Herlihy, *ibid.*, str. 287.

⁴² Bainton, *op. cit.* u bilj. 7, str. 110. Kölnski koncil donosi detaljizaciju zabranjenih djela s obzirom na to da uz zabranu nošenja oružja i oklopa nitko, „ma koliko bio razljućen nepravdom“, ne smije počiniti „ubojstvo, izazvati požar, počiniti pljačku ili napasti drugoga, odnosno raniti ga mačem, toljagom ili bilo kakvim oružjem“. Viorst, *op. cit.* u bilj. 36, str. 38.

⁴³ Viorst, *ibid.*, str. 39.

Ubrzo se sinteza elemenata Mira i Primirja Božjeg istovremeno proglašava kao sadržajna cjelina (*Treuga Domini*), što će znatno olakšati te ubrzati njihovo pretakanje u opće kanonsko pravo, čemu svjedoči već dekret pape Nikole II. iz 1059. godine.⁴⁴ Primirje Božje crkvenim se djelovanjem nastoji proširiti na cijelu katoličku Europu, što posljedično odražavaju i odluke svjetovnih vladara, poput Proglasa njemačkog cara Henrika IV. iz 1085. godine, kojim se nalaže ne samo poštivanje proglašenog Primirja, nego se uz jasnu zaštitu određenih kategorija osoba, poput zemljoradnika (*rustici*), trgovaca, žena i pripadnika crkvenih redova, koje „*imaju uživati mir svaki dan*“, suspendiraju svi privatni ratovi neovisno o razlogu zbog kojeg se vode, a ujedno se, uz određene iznimke, zabranjuje nošenje oružja.⁴⁵ Elemente Primirja počinju prihvaćati opći crkveni sabori, pa tako zabrana ratovanja u određene dane biva dekretom pape Kalikta II. 1119. godine proglašena za cijelu Crkvu, a potom i prihvaćena na Drugom lateranskom koncilu 1139. godine.⁴⁶ Ujedno, Drugi lateranski koncil zabranjuje „*zlostavljanja određenih kategorija osoba koje ne sudjeluju u borbama, poput svećenika, trgovaca i zemljoradnika*“.⁴⁷ Ipak, možemo uvidjeti kako konačnu potvrdu spajanja razmatranih sadržajnih elemenata crkvenog mirovnog pokreta, pa i njihovu svojevrsnu kodifikaciju, donosi Treći lateranski koncil iz 1179. godine (kanoni *Treugas autem* i *Innovamus*), iako primjer Mira zemlje (*Landfrieden*) cara Fridrika Barbarosse iz 1152. godine potvrđuje kako je uslijed jačanja središnje vlasti razdoblje nemira prevladano te počinje efikasnije suzbijanje privatnih ratova, kao i pružanje sigurnosti kroz institut kraljeva mira, s vremenom preobražen u mir zemlje.⁴⁸

⁴⁴ Wright, N. A. R., *Honoré Bouvet, the Tree of Battles, and the Literature of War in Fourteenth-Century France*, doktorska disertacija, University of Edinburgh, 1972, str. 178; Walker, *op. cit.* u bilj. 36, str. 85.

⁴⁵ Henderson, E. F., *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell and Sons, London, 1905, str. 208–211. Kršenje odredaba Proglasa povlači teške kazne, pa zbog ubojstva u dane proglašenog Primirja slobodan čovjek (uključujući i plemstvo) gubi svoju zemlju i biva s nje protjeran, dok se rob usmrćuje dekapitacijom.

⁴⁶ Posebno pitanje predstavlja sankcioniranje prekršitelja, pa iako Crkva dosta rano odbacuje mogućnost da jedan biskup poništi izopćenje nekog vjernika proglašeno od strane drugog biskupa, Drugi lateranski koncil izričkom upozorava biskupe na posljedice takva čina. Vidi cn. 11. i 12. Drugog lateranskog koncila iz 1139. godine u: Schroeder, H., J., *Disciplinary Decrees of the General Council: Text, Translation and Commentary*, B. Herder Book Co., St. Louis, London, 1937, str. 202–205.

⁴⁷ Schroeder, *ibid.*, str. 202–203.

⁴⁸ Bryant, M. S., *A World History of War Crimes from Antiquity to the Present*, Bloomsbury Academic, New York, London, 2016, str. 58; Duchhardt, H., *War and International Law in Europe, Sixteenth to Eighteenth Centuries*, u: Contamine, P. (ur.), *War and Competition between States*, Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 280–281.

4. UTJECAJ KRALJEVA MIRA NA RAZVITAK ENGLESKOG KAZNENOG PRAVA

U srednjovjekovnim ordonansama engleskih kraljeva uočavamo slične intencije zaštite Crkve i „nevinih“ kroz suzbijanje privatnih ratova plemstva kao primarnog destabilizatora kraljevstva, a potom i statutarno normiranje povreda kraljeva mira, koje je opće običajno pravo (*common law*) već počelo oblikovati. Krucijalno je pri tome razlikovanje tko ima pravo na nasilje u ime krune ili na nasilje uz odobrenje krune.⁴⁹ Potvrdu misli kako treba zaštititi crkve i sve osobe koje u njima traže zaklon (duhovnici, ali izrijeком i civilno stanovništvo koje ne sudjeluje u borbama, uključujući i njihovu imovinu unesenu u crkvu) izraženo je u konstituciji pod nazivom *Constitutions to be Made in the Army of our Lord the King* engleskog kralja Ivana bez Zemlje iz 1214. godine, kojom se od vojnika i njihovih zapovjednika traži prisega da neće „*uznemiravati mir crkve*“.⁵⁰ Ordonansa Rikarda II. *O upravljanju vojskom* iz 1386. godine iz Durhama predviđa smrtnu kaznu vješanjem za nasilje nad ženama i (nenaoružanim) svećenicima, kao i paljenje kuća te oskvrnuće crkvi.⁵¹ Ordonansa Henrika V. iz 1419. godine još jasnije navješćuje novo doba, pa dok se crkve izuzimaju od dopuštenih objekata napada, što prati i očekivana (i već običajno prihvaćena) zabrana napada na duhovnike, posebno je upečatljiva zabrana nasilja prema trudnicama, kojom se nalaže da „*nijedan čovjek ne bude toliko okrutan da uđe u prostoriju ili kuću gdje leži trudna žena kako bi je opljačkao, niti smije učiniti bilo što čime bi ugrozio nju ili dijete*“.⁵² Dodatno, Henrik sankcionira smrću pljačku trgovaca ili bilo kakvo oduzimanje njihovih stvari, a ista se mjera proteže na imovinu „*liječnika i brijčača*“, pri čemu je posebno

⁴⁹ Vidi Ambühl, R., *Prisoners of War in the Hundred Years War: Ransom Culture in the Late Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, str. 30; Gorbriel, A., *The Protection of War Victims under Polish Legislation, up to the end of the 18th Century*, *International Review of the Red Cross*, sv. 15, br. 171, 1975, str. 273–274. Ipak, već te ordonanse upućuju na problem postojanja međusobno isprepletenih nadležnosti pojedinih zapovjednika, pa se u tu svrhu uzdižu ovlasti kraljeva nadzornika (*constable*) zaduženog za očuvanje mira. Lynch pak smatra kako je vjerojatno da su te ordonanse engleskih kraljeva bile tek namjerna propaganda, koja se koristi u političke svrhe. Lynch, *op. cit.* u bilj. 32, str. 73.

⁵⁰ Tekst Konstitucija dostupan u: Grose, F., *Military Antiquities respecting a History of the English Army: From the Conquest to the Present Time*, vol. 2, S. Hooper, London, 1788, str. 57–58.

⁵¹ *Articles of War of Richard II, A. D. 1385*, dostupno na: <https://andyreiter.com/wp-content/uploads/military-justice/uk/Laws%20and%20Decrees/United%20Kingdom%20-%201385%20%20Articles%20of%20War%20of-%20Richard-%20II.pdf>, posjećeno 2. svibnja 2024. Vidi i Çeçen, Z. K., *Interpreting Warfare and Knighthood in Late Medieval France: Writers and their Sources in the Reign of King Charles VI (1380–1422)*, doktorska disertacija, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara, 2012, str. 153.

⁵² Grose, *op. cit.* u bilj. 50, str. 66. Odredba je prisutna samo u latinskoj verziji teksta.

bitna novina u obliku zabrane pljačkanja civilne populacije, a štite se i „*dobra koja je netko svojim poštenim radom stekao od neprijatelja*“, dok latinska verzija *Ordonansi* izrijeком štiti i seljačku populaciju, odnosno njihovu pokretnu imovinu (nabraja se stoka i uobičajeni predmeti potrebni za poljoprivredne radove).⁵³

Uočljivo je kako su engleski kraljevi, kao, uostalom, i drugi europski vladari još od merovinške dinastije u Franačkoj, smatrali takve povrede mira kršenjem vladarskog autoriteta čak i kada nisu bile uperene protiv kralja ili zemlje, nego su bile jasno usmjerene protiv konkretne osobe. Naime, neposlušnost kraljevoj zapovijedi također je poprimala izgled izravnog suprotstavljanja kralju i povredi njegovih interesa.⁵⁴ Kako je davanje prisega plemstva da će poštivati mir javni, sve više i formalizirani događaj, kršenje prisega smatralo se posebno sramotnim činom, kojim počinitelj daje do znanja da ga više ne vezuju nikakva pravna pravila, tj. on postaje pobunjenik protiv javnog reda i prava. Svaki (čak i trivijalni) zločin koji uključuje nasilje smatran je povredom mira koji je kralj proglasio te u pravilu potom obvezao svoje vazale (i ostale podanike) da ga ne narušavaju; počinjeno nasilje kategorički se smatralo nepravednim, tj. ne postoji mogućnost „isključenja protupravnosti“, iako bi se, primjerice, ubojstvo u drugim okolnostima smatralo pravednim činom (često i dužnošću počinitelja!), koji, primjerice, nalaže krvna osveta.⁵⁵ Moguće je uočiti bitnu zapreku u pravnopovijesnom razvoju ranog engleskog kaznenog prava kroz teškoću razlikovanja zločina od dopuštene forme samoobrane ili samopomoći.⁵⁶ Primjerice, simbol škotske borbe protiv engleske krune William Wallace biva pogubljen 1305. godine na temelju optužbe da je ratovao „*ne poštedjevši ni dob ni spol, redovnika ili redovnicu*“, pri čemu je optužba počivala na pobuni protiv engleske vlasti, odnosno neovlaštenog korištenja nasilja i narušavanja kraljeva mira, te je njegova osuda svoj pravni temelj imala u statutu iz 1279. godine, koji je kruni dao ovlast kažnjavanja svih koji povrijede

⁵³ *Ibid.*, str. 78, vidi i latinsku verziju na str. 66. O *ordonansama* vidi u: Curry, A., *The Military Ordinances of Henry V: Texts and Contexts*, u: Given-Wilson, C.; Kettle, A.; Scales, L. (ur.), *War, Government and Aristocracy in the British Isles, C. 1150–1500: Essays in Honor of Michael Prestwich*, The Boydell Press, 2008, str. 214–249.

⁵⁴ Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 10, 71. Budući da su zločini protiv osobe vladara (*lèse-majesté*) smatrani zločinima protiv same zajednice, bili su kažnjavani već u rimskom pravu, a u srednjem bi vijeku bili snažno sredstvo krune u suzbijanju nasilnih krvnih osveta, što je pak poticalo rješenje spora kroz sudski postupak, u kojem bi se počinitelju izricala kazna kroz kompoziciju. Za razliku od osvete, takva je kazna pružala zakonsku zaštitu osobama i stvarima koji je prethodno nisu uživali.

⁵⁵ Harding, A., *A Social History of English Law*, Peter Smith, Gloucester, 1973, str. 66. Kaznena djela u srednjem vijeku kod germanskih su naroda podvrgnuta u nadležnost narodnih sudova. Pri tome broj mogućih povreda nije bio konačan, nego je tu spadalo sve ono što je, po mišljenju suda, ugrozilo ili štetilo onome koji traži pravnu zaštitu.

⁵⁶ Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 66, 97.

„zakone i običaje kraljevstva“.⁵⁷ Podjednako je znamenit slučaj iz 1347., kada je sir John Gerberge na kraljevoj cesti u polju kod grada Roystona, u oklopu i ratnoj tunici (*cote armure*, i to „*modo guerrino manifeste*“), s izvučenim mačem zaustavio i opljačkao trgovca. Na prvi pogled tek obično razbojništvo na putu, no vojna oprava i izvučen mač dovest će do optužbe da je, povrijedivši kraljev mir i danu prisegu, na taj način započeo rat protiv kralja.⁵⁸ Kako su engleski vladari zainteresirani sankcionirati napade na svoju osobu ili vlast, uočljivi su naponi kraljevskih sudova da se izdvoji zločin veleizdaje (koji uključuje i pobunu) od ostalih teških zločina.⁵⁹ Kraljev sud procesuirao djela počinjena u kraljevoj blizini protivno „*miru našeg gospodara kralja*“ („*contra pacem Domini*“, odnosno kasnije „*against the peace of our Lord the King*“), što je početno shvaćeno u doslovnom, a s vremenom sve više i u prenesenom značenju, tj. za povrede osoba iz kraljeve bliže okoline, gdje se kralj očekivano javlja kao zaštitnik te je zainteresiran za ishod slučaja.⁶⁰ Ipak, privatnopravna priroda kraljeva mira jasno se iscrtavala u vrijeme *interregnuma* jer je mir bio na snazi za života kralja koji ga je proglasio, pa između smrti prednika i krunidbe njegova sljednika na tronu mir nije postojao.⁶¹

Nadalje, u engleskom kaznenom pravu protupravna radnja sve do 13. st. imala je svojstvo privatnopravne povrede odajući tako sinkronicitet s pravnim razvojem na kontinentu. U doba raširenog nasilja, koje odlikuje (poglavito rani) srednji vijek, slabost sudova ogledala se i u nemogućnosti, a katkad i eksplicitnom odbijanju pružanja pravne pomoći, što je žrtvu kakva zlodjela (ukoliko je slobodan čovjek!), odnosno njegove srodnike, usmjeravalo da zadovoljštinu ishode vlastitom snagom. Uostalom, kao i kod drugih germanskih

⁵⁷ Solis, G. D., *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, 2010, str. 6. Pozivajući se na Schwarzenbergera, Solis, kao i McCormack, navodi kako je citirana engleska zabrana kodificirana Westminsterским statutom iz 1279. godine, no prema našem istraživanju Edward I. proglasio je 1279. godine tek Statut iz Mortmaina, dok drugi legislativni akti ne sadrže navedenu odredbu. Ipak, treba imati na umu kako već članak 1. Westminsterškog statuta iz 1275. godine potvrđuje Mir zemlje i Crkve, dok članak 34. Westminsterškog statuta iz 1285. godine kriminalizira silovanje te posebno spominje zaštitu opatica. Vidi McCormack, T. L. H., *From Sun Tzu to the Sixth Committee: The Evolution of an International Criminal Law Regime*, u: McCormack, T. L. H.; Simpson, G. J. (ur.), *The Law of War Crimes: National and International Perspectives*, Kluwer Law International, Hague, 1997, str. 37.

⁵⁸ Bellamy, J. G., *The Law of Treason in England in the Later Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970, str. 91–92.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 90.

⁶⁰ Kurtović, *Opća povijest prava i države op. cit.* u bilj. 22, str. 237.

⁶¹ Štoviše, ni za života kralja mir nema svojstvo apsolutnosti, već se odnosi na određena mjesta i vremena, a tek protekom vremena kralj kao zaštitnik pravde i prava zemlje počinje pružati zaštitu kod zločina počinjenih na (kraljevskim) cestama, da bi se praksom *common law* sudova ta nadležnost potom proširila na cijelu Englesku.

naroda, na prostoru na kojem će integracijom anglosaskih kraljevstava niknuti jedinstvena država, početno je rašireno ignoriranje sudova i (u pravilu običajnih) normi te bi žrtva javno oglasila da poduzima osvetu protiv onog koji joj je nanio povredu, a takva „zakonita“ osveta činila je dopuštenima zasjede, zarobljavanja, ubojstva, pljačku i uništavanja imovine požarom.⁶² Ukoliko ubojstvo i drugi nasilni zločini ne bi bili razriješeni krvnom osvetom, tek onda bi, na inicijativu povrijeđenog ili njegovih srodnika, moglo doći do primjene običajno utvrđenih postupaka usmjerenih na isplatu krvnine kao „ispravka“ počinjenog zla, pri čemu je takav „ispravak“ sadržavao kompenzacijsku, ali i retribucijsku komponentu.⁶³ Pri tome presuda kakva kraljeva ili nižeg suda ima kod plemstva funkciju pasivizirati rodbinu stranke koja je proglašena krivom (npr. uzurpatorom), a samim time i omogućiti privatno izvršenje presude, iako je katkad i središnja vlast ustajala protiv neumoljivih.⁶⁴

5. ZAČETAK KLASIFIKACIJA ZLOČINA U ENGLISKOM KAZNENOM PRAVU

Uz suzbijanje privatnih ratova među plemstvom kroz monopolizaciju prava na nasilje, kraljev je mir imao i drugu funkciju – kažnjavati pomoću izgrađenog sudbenog aparata sve povrede kojima bi se narušio mir proglašen od kralja, i to neovisno o počinitelju. Još su rana germanska prava, kao i nešto kasnija *Lex Salica*, sustavom kompozicije kroz iznimno visok iznos krvnine (*wergeld*) usmjeravala žrtvu na prihvatanje novčane odštete, čime se izbjegava začarani krug krvne osvete, to više što krvna osveta potpada upravo pod sferu proširene obitelji, a ne (samo) oštećenog pojedinca (posebno ukoliko se radi o ubojstvu).⁶⁵ Ne čudi stoga što će se u okolnostima slabljenja središnje vlasti germanska tradicija feuda (lat. *faida*, njem. *Faustrecht*, u smislu sukob, privatni rat) razvijati u smjeru dopustivosti ispravka nanesene nepravde protiv člana obitelji prekršitelja ukoliko je sam počinitelj nedostupan.⁶⁶ Od anglosaskog kralja Aethelbertha iz 9. stoljeća ubojica slobodnog čovjeka, uz isplatu krvnine obitelji ubijenog, bio je dužan platiti 50 šilinga kruni, što će s vremenom jačati

⁶² Bar, *op. cit.* u bilj. 6, str. 97–98.

⁶³ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 541–542.

⁶⁴ Grewe, *op. cit.* u bilj. 12, str. 70–71

⁶⁵ Vidi primjerice članke 15., 17. i 29. Salijskog zakona u: Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 137–139, 147; Drew, *op. cit.* u bilj. 17, str. 35–36.

⁶⁶ Neff navedenu praksu, koja prerasta u običaj, u njemačkim zemljama smatra jednim od izvora instituta represalija, koje se javljaju u srednjem vijeku. Rim nije poznavao sličan institut, no određene sličnosti očito postoje s grčkom androlepsijom. Vidi Neff, *op. cit.* u bilj. 7, str. 77, te detaljnije str. 122–126; Grewe, *op. cit.* u bilj. 12, str. 117–118.

položaj središnje vlasti i kraljevskih sudova te voditi shvaćanju da svi slobodni ljudi u Engleskoj imaju pravo priziva kralju, odnosno njegovim sudovima.⁶⁷ Vilim Osvajač pak ograničava pravo na krvnu osvetu među plemstvom (a time i potencijalni privatni rat) samo na slučaj ubojstva oca ili sina, a negaciju prava na krvnu osvetu kasnijih engleskih vladara plemstvo je smatralo kraljevskom „tiranijom“.⁶⁸

Ne treba stoga čuditi što još u 13. stoljeću ne postoji jasna razlika između kaznenih i građanskih predmeta jer je postupak jednak i potječe još iz anglosaskog vremena, u kojem povrijeđeni/oštećeni pokreće postupak putem usmene tužbe (*appelum*, potom *appeal*, u obliku svojevrzne „pritužbe“, odnosno „žalbe“) pred grofovijskim sudom zbog pretrpljene povrede, neovisno o prirodi same povrede.⁶⁹ Tužba je izravni nasljednik osвете u obliku pravno instrumentaliziranog traženja osвете i zadovoljštine od kralja (odnosno kraljeva suda) kao općeg zaštitnika pravde i prava u zemlji. Skupina od 12 okupljenih i zaprisegnutih susjeda (porota) utvrdila bi kako je počinjena povreda protivna kraljevu miru (*trespass against king's peace*, lat. *transgressionem*, katkad i *injuria*, fr. *trespasser* i *tort*), pri čemu oni inicijalno predstavljaju i poznavatelje lokalnih običaja, pa donose odluke i o pravnim pitanjima, što će s vremenom postati isključiva nadležnost suca.⁷⁰ Ipak, njihovo poznavanje kakve činjenice ili lokalnog običaja past će u drugi plan jer bivaju podvrgnuti sve većem broju izvedenih dokaza kako tužitelja tako i optuženog, a kako se tražila njihova unisonost pri odluci o krivnji, suci se nisu libili naložiti iscrpljivanje porotnika skupnom vožnjom u zatvorenim zaprežnim kolima kako bi potaknuli njihovo usuglašavanje.⁷¹

⁶⁷ Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 15.

⁶⁸ Bloch, *op. cit.* u bilj. 26, str. 128.

⁶⁹ Tužitelj bi navodio da je djelom (krađom, tjelesnom ozljedom) ujedno počinjena i povreda kraljeva mira, a Matiland upozorava da nije postojala mogućnost negacije te optužbe, tj. nije bila moguća obrana da počinjenjem djela u pitanju nije došlo do povrede kraljeva mira. Maitland, F. W., *The Constitutional History of England*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, str. 109.

⁷⁰ *Ibid.*, str. 120–128; Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 40, 61–62, 66, 126–128. Institut porote vjerojatno donose Normani nakon Vilimova osvajanja Engleske 1066. godine, iako se određena sličnost sazivanja odraslih muškaraca radi razmatranja kakva pitanja, a često i suđenja, razvija već u Franačkoj. U postupku pred *thingom* izdvajaju se *rachinburzi*, tj. oni koji poznaju lokalne okolnosti, kao i pravo po kojem pripadnici njihove zajednice žive, te njihovo sudjelovanje u sudskom postupku ima određene sličnosti s kasnijom porotom, koja se javlja u općem običajnom pravu (*common law*), jer je njihov zadatak jednak – dati pred kraljevim predstavnikom (i okupljenom zajednicom) odgovor na pitanje što je pravda u konkretnom slučaju, odnosno u sličnim okolnostima.

⁷¹ Harding, *ibid.*, str. 128–129. Normani u anglosasko pravo uvode inovaciju u obliku dvoboja kao dokaznog sredstva kojim se potvrđuju ili opovrgavaju navodi iz tužbe. Ipak, već se za vremena Henrika II. dvoboji vode između suučesnika (*approvers*), pa gubitkom važnosti

Inicijalno transgresija podrazumijeva svaki nasilni čin kojim je uništena imovina oštećenog ili mu nanesena tjelesna ozljeda,⁷² no s vremenom se *trespass* sve više smatra građanskom odgovornosti za štetu, pa dvorska kancelarija počinje takve predmete označavati kao građanske („*jurate et assise*“), uvodeći tako razliku u odnosu na kaznene transgresije („*criminal trespass*“), odnosno zločine (*crimes*).⁷³ Dok je za počinjenje zločina potrebna (zla) namjera (*mens rea*),⁷⁴ u skladu s riječima sv. Augustina da zla misao prethodi počinjenju zlog djela, iz čega slijedi da takva namjera nije relevantna u građanskim postupcima.⁷⁵ Za razliku od građanskog postupka, u kaznenom postupku ne razvija se pretpostupak utvrđivanja bitnih i spornih činjenica (*pleading*), jer se podrazumijeva da odgovor „nisam kriv“ negira optužbu i sve u njoj navedeno, pa preostaje tek vidjeti može li se utvrđeno postupanje počinitelja podvesti pod znanu povredu prava, tj. *crime*.⁷⁶ Takvi kazneni predmeti bivaju uključeni u krunske zamolnice (*placita coronae, crown pleas*), jer je kruna za teške zločine držala da prijete javnom redu i sigurnosti, pa predstavljaju povredu kraljeva mira, i stoga kruna ima isključivu nadležnost.⁷⁷ Interes krune za takve „pritužbe“ primjetan je jer se optuženik po privatnoj inicijativi podvrgava postupku u kojem može izgubiti i život, no tužitelj je pri tome možda potaknut kakvim prizemnim interesom, u pravilu novčanim. Pred *common law* sudovima dominiraju sporovi oko prava na zemlju, no kako je zemlja osnova opstanka, ali i vojne, pa time i političke moći viših feudalnih staleža, nije se odlučivalo samo o kakvu stvarnopravnom pitanju, jer je u praksi jedna od najčešćih povreda

i odbacivanjem dvoboja, odnosno općenito ordalija, kao dokaznog sredstva početkom 13. stoljeća dolazi do snažnog porasta važnosti porote u sudskom postupku.

⁷² Radi se o jako širokom pojmu, koji podrazumijeva svaku protupravnu radnju, kako navode neki izvori, od ubojstva do pljuske ili poplavlivanja tuđeg zemljišta. Seipp, D. J., *The Distinction Between Crime and Tort in the Early Common Law*, *Boston University Law Review*, sv. 76, br. 59, 1996, str. 68.

⁷³ Seipp citira Bractona, koji kaže kako je sredinom 13. st. „svaki *felony* bio *trespass*, ali svaki *trespass* nije bio *felony*“. *Ibid.*, str. 68. I u građanskim postupcima često bi se tvrdilo da je došlo do povrede kraljeva mira (*vi et armis et contra pacem domini Regis*). Maitland, *op. cit.* u bilj. 69, str. 113.

⁷⁴ Do druge polovine 17. st. univerzalno je prihvaćeno da zla namjera čini *felony*. Tako Chesney, E. J., *The Concept of Mens Rea in the Criminal Law*, *Journal of Criminal Law and Criminology*, sv. 29, br. 5, 1939, str. 634.

⁷⁵ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 564.

⁷⁶ Izgledno je da se optuženi trebao aktivno braniti u sudskom postupku. Zasjevši na englesko prijestolje u 1016., Cnut uvodi mehanizam zaštite zajednice od (teškog) kaznenog djela, gdje se počinitelj ne bi mogao utvrditi. Ukoliko bi određen čovjek „*pobudio sumnju svih ljudi*“ da je počinio takvo djelo, podvrgnulo bi ga se ispitivanju, i ukoliko ne bi uspio otkloniti sumnju od sebe, bio bi umoren i ostavljen na neposvećenom tlu. Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 22, 131.

⁷⁷ Maitland, *op. cit.* u bilj. 69, str. 107–111. Autor upozorava da je još Cnut početkom 11. st. širio svoju sudbenost namećući određena prava krune nad „*svim ljudima u Wessexu*“. *Ibid.*, str. 107.

bila protupravno i u pravilu nasilno oduzimanje tuđe zemlje (*disseisin*), katkad i kao posljedica sporog prodiranja nasljednog prava sljednika vazala na feud koji je umrli uživao za života, što je bilo podvrgnuto zaštiti kroz kaznenopravni postupak.⁷⁸

Počinju se tako izdvajati teški zločini (*felony*), koji se razlikuju prije svega po kazni, tj. počinitelj tih teških djela (*felon*) može biti kažnjen gubitkom života ili ekstremiteta („*life or limb*“), uz konfiskaciju sve pokretne i nepokretne imovine, jer se smatra da je djelovao sa zlom namjerom (opakost, predumišljaj), što pak i samo djelo čini „nepopravljivim“.⁷⁹ Iz istog razloga ubojstva počinjena u nužnoj obrani i „iz časti“, odnosno ubojstvo bjegunca pred pravdom, nisu smatrana protupravnima; ubojstva u kojima se počinitelju nije mogla pripisati zla namjera, poput ubojstva iz nehaja uz naglašenu slučajnost (*per infortunium*), mogla su biti sankcionirana kaznom progonstva, odnosno stavljanjem izvan zakona (*ex lex*), dok su specifična usmrćenja (*deodand*) prouzročena od strane životinje ili kakva objekta (zaprega, stablo itd.) smatrana manifestacijom usuda te su iziskivala svojevršno pročišćenje, u kojem bi se „počinitelj“ ubijao ili prodavao u korist siromašnih.⁸⁰ Već Statut iz Glouceстера 1278. predviđa da se porote u svakom slučaju ubojstva moraju izjasniti je li djelo počinjeno (zlo) namjerno ili je posljedica nehaja („*par chance pur mort de homme si home occist autre par mesaventure ou en sey defendant*“).⁸¹

Kako strašno zlodjelo zaslužuje strašnu kaznu, djeluje opravdano upregnuti državne (kraljeve) resurse za pronalaženje počinitelja i zadovoljenje pravde. Već Glanville u 12. st. u takve teške povrede (*felonies*) ubraja izdaju, prikrivanje ukradenog, narušavanje kraljeva mira, ubojstvo, palež, pljačku, silovanje i krivotvorenje, a kako krunski interes ponajviše zaokupljaju teški zločini, sudska praksa uočava problem klasifikacije s obzirom na to da postupci za teške zločine često propadaju ukoliko tužitelj propusti kakvu radnju u for-

⁷⁸ Stenton, D. M., *English Justice Between the Norman Conquest and the Great Charter 1066–1215*, Taylor & Francis, 2019, str. 33–37; Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 42–45, 55. Dok su prednici Henrika II. kažnjavali uzurpatore po vlastitom nahođenju *in casu*, Henrik te predmete podvrgava odluci porote, pa pozitivna odluka porote postaje osnova zahtjeva upućenog kruni kojim tužitelj traži restituciju otegotog. Ipak, za vladavine Henrika zaživjelo je pravilo da se slobodno uživanje zemlje (*tenement*) može propitivati pred nižim feudalnim (lokalnim) sudovima samo ukoliko tužitelj posjeduje kraljev nalog ishođen u tu svrhu (*writ*). S druge strane, pojedini engleski kraljevi, poput Ivana bez Zemlje, bili su poznati po svojevolumu i protupravnom (*ira et malevolentia*) oduzimanju feuda krunskim vazalima.

⁷⁹ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 542.

⁸⁰ Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 64–66. Neovisno o izrečenoj sankciji, koja je mogla biti iznimno tegobna za počinitelja, srednjovjekovne su porote držale da ubojstvo iz nehaja ne spada u teške zločine. Počinitelj bi često tražio (i dobio) kraljevsku milost i oprost.

⁸¹ Statut iz Glouceстера iz 1278., c. 9., tekst dostupan na mrežnoj stranici: <https://www.textmanuscripts.com/medieval/statute-gloucester-60586>, posjećeno 10. 5. 2024.

maliziranom postupku, no još češće suci smatraju da su posljedice koje su nastupile djelovanjem optuženog trivijalne te se stoga ne mogu podvesti pod teški zločin.⁸² Kako suci sude u ime kralja i zaduženi su za „očuvanje kraljeva mira“, a drže da je i takvim djelom došlo do povrede, i dalje traže odluku porote, pa ukoliko počinitelj bude proglašen krivim, on se kažnjava, no kako nije počinio teški zločin (*felony*), on stoga nije zločinac (*felon*). Porote tako započinju razlikovanje između teških i blažih zločina (*misdemeanors*), koji se kažnjavaju tjelesnom (bičevanje) ili novčanom kaznom te zatvorom (skupo, pa i rijetko prije vremena vladavine Georgea III.).⁸³ Odluka o kazni pri tome je ostavljena diskreciji sudaca, no oni ne smiju kažnjavati kao da je u pitanju teški zločin, nego kazna mora biti razumna i razmjerna učinjenoj povredi. Razumnu kaznu spominje već Magna Carta iz 1215. u čuvenom članku 20.: „*Slobodnom čovjeku će se za manje povrede izricati samo globe koje su proporcionalne stupnju njegove povrede, a za ozbiljne povrede razmjerno povredi, ali ipak ne tako strogo da bi ga se lišilo sredstava za život*“.⁸⁴

Opisani razvoj utjecat će i na sudski postupak, koji je počinjao usmenom tužbom žrtve ili jednog od supočinitelja zločina (*approver*) grofovijском sudu, pri čemu supočinitelj time priznaje vlastitu ulogu u zločinu. U nagodbi za svoj život preuzeo je obvezu sudski progoniti ostale supočinitelje, no ukoliko ne bi učinkovito pokrenuo postupak, bio bi obješen na temelju vlastitog priznanja sadržanog u tužbi.⁸⁵ Već u 14. stoljeću običaj nalaže da o sudbini postupka odlučuje velika (optužna) porota, dok o zamolnicama kruni u grofovijama početno odlučuje *sheriff*, jer je, prema Clarendonskoj odluci iz 1166., bio dužan „*radi zaštite mira i očuvanja pravde*“ prikupiti „*12 vrlo čestitih ljudi iz svake stotine i po četiri vrlo česta čovjeka iz svakog sela, koji su prisegnuli da će reći istinu... ima li koga tko je pozvan na sud ili optužen da je pljačkaš ili ubojica ili lopov*...“.⁸⁶ Henrik II. tu važnu nadležnost povjerava sucima središnjih kraljevih (*common law*) sudova, koji u tu svrhu počinju obilaziti grofovije

⁸² Maitland, *op. cit.* u bilj. 69, str. 107–111. U 13. stoljeću porotno je sudovanje iznjedrilo niz djela koja se nisu ubrajala u teške zločine, no engleski pravni um još uvijek ih ne smatra zasebnom kategorijom, koja bi u svom domašaju bila ispod teških zločina. Ipak, od kasnog srednjeg vijeka zakonodavac (kralj i parlament) počinju ih statutarно uređivati kao odgovor na sve veći broj zloupotrebe vlasti od strane magistrata.

⁸³ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 552.

⁸⁴ Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 292–293. Načelo proporcionalnosti odražavaju i Prvi westminsterski statut iz 1275. te Statut Edvarda III. iz 1327., a Povelja o pravima iz 1689. u konačnici je izrijekom zabranila sve „*okrutne ili neuobičajene kazne*“. Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države, II. knjiga: novi vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1999, str. 22.

⁸⁵ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 543.

⁸⁶ Clarendonske odluka iz 1166., članak 1., vidi i članke 2.–5., u: Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 278.

i suditi prema njima znanom pravu, tj. pravu kraljeva suda i Londona kao njegove prirodne sredine.⁸⁷ Suci prihvaćaju privatnu inicijativu koja sadrži optužbu, koju onda iznose pred optužnu (veliku) porotu radi njezine prosudbe, pa u slučaju opravdanosti optužbe („*true bills*“) započinje sudski postupak, te se upravo ta procedura u užem smislu počinje nazivati „optužnica“ (*indictment*), jer je njome osumnjičeni „prokazan“ kao počinitelj djela koje mu se stavlja na teret.⁸⁸ Do 14. stoljeća pojam „optužnica“ postaje tehnički izraz za pisanu optužbu koja nije žalba pojedinca, već posljedica formalne javne istrage o počinjenom zločinu. Primjerice, u Shorpeshireu je 1256. godine utvrđeno da su od prethodnog dolaska sudaca 1245. počinjena 183 ubojstva i 63 druga događaja koja su imala smrt kao posljedicu (utapanja, padovi s drveća itd.), 3 samoubojstva i 2 pljačke, no može se pretpostaviti da se tako nizak broj pljački odnosi na dva slučaja gdje je, prema prikupljenim dokazima, moguće utvrditi počinitelja.⁸⁹ Kako su o hirovima lokalnih običaja ili ekscesnim mišljenjima pojedinih sudaca ovisili život i smrt, sudovi počinju restriktivno prosuđivati takva djela, a pojavljuju se i (relativno neformalni) postupci koji jamče ujednačenost i predvidivost. Za Edwarda II. mirovni suci dobivaju ovlast sazivati porote i uhititi osobe optužene za zločine, dok im Statut iz 1361. daje ovlast suditi i suditi počiniteljima zločina (*felony* i *misdemeanor*).⁹⁰ Do 1485. već postoje 133 statuta koja uređuju njihove nadležnosti, a do početka 17. stoljeća usvaja se još dodatnih 176. Ipak, u 16. stoljeću mirovni suci počinju sve predmete gdje

⁸⁷ Maitland, *op. cit.* u bilj. 69, str. 109–110. U tehničkom smislu neophodnu pripremu kako bi po dolasku sudaca postupci mogli žurno otpočeti vrši *sheriff*ov pomoćnik mrtvozornik (*coroner*), no u srednjem vijeku on bilježi optužbe koje su mu priopćene i sudjeluje u pretpostupku (*pleading*), no, posebno bitno, vrši i istražne radnje te osigurava dokaze u slučaju sumnjivih smrti.

⁸⁸ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 545; Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 49, 76–77. Ne treba zaboraviti da optužnica ovisi o privatnoj inicijativi te će upravo misao da počinjeno djelo predstavlja povredu ne samo privatne osobe nego i kralja jer je u suprotnosti s kraljevim mirom, što će u vrijeme vladavine Stuarta afirmirati krunu kao instigatora postupka. Ekspeditivnost postupka za „velike povrede“ pred sudom Zvezdane komore dovest će u konačnici i do parlamentarnog ukidanja tog suda.

⁸⁹ Harding, *ibid.*, str. 60, 67–68. Autor navodi da djela krađe nisu iznimka jer su se i počinitelji ubojstva rijetko uspjeli privesti pravdi, pri čemu bi već bijeg ili neodazivanje sudu bili ključni elementi u utvrđivanju nečije krivnje. Imajući u vidu i dugotrajna razdoblja između posjeta kraljevskih izaslanika (sudaca), svjedoče o dezintegraciji starog sudbenog sustava okruga (*eyre*) i reformi, koja je uslijedila početkom 14. stoljeća.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 69; Moore, T., *Local Administration during the Period of Reform and Rebellion*, u: Jobson, A. (ur.), *Baronial Reform and Revolution in England 1258–1267*, The Boydell Press, Woodbridge, 2016, str. 82–88. Mirovni su suci kao „čuvari kraljeva mira“ (*custodes pacis*) bili inicijalno zaduženi za nadzor vojne discipline prikupljene feudalne vojske sprječavajući tako nasilje vojnika i njihovih zapovjednika nad lokalnim stanovništvom. Treba imati na umu da su se pojedine odredbe navedenih ordonansi, posebno u ratnim uvjetima, primjenjivale i na civilno stanovništvo.

su u pitanju teški zločini, odnosno gdje se mogu izreći teške kazne, prepuštati sudovima teritorijalnih jedinica (*justices of assize*).⁹¹

5.1 Statut o izdaji iz 1352.

Posebno mjesto u razvoju engleskog kaznenog prava ima Statut o izdaji iz 1352., to više što su statuti koji uređuju kaznenu materiju iznimno rijetki u srednjem vijeku s obzirom na to da materija potpada u domenu *common law* sudova.⁹² Taj iznimni statut posljedica je želje krune da izdvoji veleizdaju u zasebnu kategoriju, jer je oduzimanje feuda vjerojatno najteža sankcija u feudalnom društvu, koje uvažava pravo potomaka na nasljeđivanje feuda, pa je svaki zločin koji za posljedicu ima gubitak feuda u korist kralja (a ne njegova neposrednog feudalnog gospodara) nužno smatran teškim zločinom.⁹³ Ne čudi stoga što svi teški zločini početno podrazumijevaju element feudalne vjerolomnosti prema sizerenu, tj. gubitak spone koja ih vezuje temeljem prisege.⁹⁴ Ideja o posebnosti izdaje kao zasebnog zločina oblikovala se postupno u vremenu, pa je izdaja ujedno i teži zločin, ali i više od njega, jer trajno pogađa i nasljednike počinitelja.⁹⁵ Polazeći od kategorija veleizdaje (*high treason, lèse-majesté* ili *crimen laesae majestatis*), Statut iz 1352. (zaštita kralja i njegove uže obitelji, visokih državnih službenika pobune itd.) prepoznaje i pravo parlamenta statutarno⁹⁶ odrediti buduće zločine „*bilo da se radi o izdaji ili nekom*

⁹¹ Harding, *ibid.*, str. 69, 72, 77–78. Vidljivo je to i po činjenici da, s jedne strane, takvi „nadzornici“ za vrijeme Edwarda I. sve više preuzimaju sudbene nadležnosti (1277. i 1287. imenuje po dva mirovna suca za svaku grofoviju), početno za uski broj djela, poput npr. sudjelovanja u pobuni, a potom su postali važan instrument Edwarda II. za suzbijanje anarhije u koju je neminovno potaknulo sudjelovanje u Stogodišnjem ratu, jer početnu instrukciju o bilježenju svih uočenih povreda ubrzo nadopunjava i pravo odlučivanja te sankcioniranja počinitelja, što se statutarno normira već 1361.

⁹² Statut o izdaji iz 1352., izvor dostupan na: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Edw-3Stat5/25/2>, posjećeno 2. svibnja 2024.

⁹³ Bellamy, *op. cit.* u bilj. 58, str. 21.

⁹⁴ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 542. Vidimo to i u Magna Carti iz 1215., čl. 32.: „*Mi nećemo zemlju osoba koje su osuđene za teži zločin (qui convicti fuerint de feloniam) držati u našim rukama duže od godinu i jedan dan, nakon toga ćemo je vratiti sizerenu odnosno dobra*“. Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, op. cit.* u bilj. 14, str. 294–295.

⁹⁵ Bellamy, *op. cit.* u bilj. 58, str. viii, 21. Blackstone će poslije precizno ustvrditi: „*sve izdaje, strogo govoreći, jesu teški zločini, iako svi teški zločini nisu izdaje*“. *Ibid.*

⁹⁶ Čini se i ne samo statutarno, jer neki izvori navode kako se Parlament nije statutom iz 1352. ograničio ni u pokušaju ni u samom definiranju izdaje. Rezneck, S., *The Early History of the Parliamentary Declaration of Treason, The English Historical Review*, sv. 42, br. 168, 1927, str. 508.

drugom težem zločinu“.⁹⁷ Uz nemogućnost pozivanja na povlasticu svećenstva kod suđenja za izdaju (npr. 1405. pogubljen je jorkširski nadbiskup), razliku odaje i sama sankcija, jer, za razliku od drugih zločina, za koje se izricala smrtna kazna (primjerice za višestruko ubojstvo, ali i za krađu ovce), kod izdaje se izdajnik nužno vezao za rep konja i vukao do mjesta pogubljenja, pa ondje iznimno okrutno usmrtio.⁹⁸ Za ostale teške zločine smrtna se kazna mogla izbjeći pomoću povlastice svećenstva ili pak oprostom (koji se mogao lako kupiti), što porote teže za pojedina djela onemogućiti i što uspijeva tek u 17. st.⁹⁹

Statut prepoznaje i malu izdaju (*petty treason*), poput ubojstva supruga od strane supruge („*njezina gospodara*“), gospodara od strane njegova sluge ili prelata od ruku nižeg klerika, no koji se unatoč prisutnom elementu povrede vjernosti tretira samo kao teški zločin.¹⁰⁰ Pod pritiskom feudalne aristokracije normirano je da ubojstva (osim onih usmjerenih na kraljevsku vlast) i drugi uobičajeni zločini (otmica, pljačka, izazivanje požara i dr.) predstavljaju teške zločine, no oni ne povlače konfiskaciju zemlje u korist krune. Edwards navodi kako između 1196. i 1305. nije bilo više od desetak primjera izdaje, iako je tu do 1214. spadalo i djelo „*zamišljanja smrti kralja*“, iz čega slijedi da su engleski kraljevi nerado optuživali ljude za izdaju, a konfiskacija nije nužno nosila veliku financijsku korist; naprotiv, kruna je sklona novčanim kaznama jer spadaju u prihode državne blagajne, to više što je počinitelj koji nije imao dovoljno sredstava mogao biti utamničen do isplate punog izrečenog iznosa.¹⁰¹ Ne treba zaboraviti da je novčana kazna (*fine*) inicijalno označavala sporazum i izmi-

⁹⁷ Vidi Statut o izdaji iz 1352. U 13. stoljeću smatralo se da izdaja majesteta uključuje sve pokušaje na osobu ili čast kralja, ali do kraja srednjeg vijeka obuhvaćala je, osim očitih zločina pokušaja na život kralja ili njegove obitelji ili podizanja pobune protiv njega, i prekršaje poput razbojništva na cestama, otmice žena, tvrdnje da kralj treba pristanak svojih podanika za njihovo oporezivanje, prodaje utvrde ili odbijanja ulaska kralja u nju, poslovanja s kraljevim neprijateljima ili s nevjernicima, ili lošeg govora o kralju, na primjer tvrdnja da nije dostojan života. Bellamy, *op. cit.* u bilj. 58, str. 13–14.

⁹⁸ Bellamy, *ibid.*, str. 20–21, 138; Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 553.

⁹⁹ Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 82.

¹⁰⁰ Blumberg, A., *The Law of Treason in Medieval England: Drawn and Quartered, Medieval Warfare*, sv. 5, br. 2, 2015, str. 50. Ipak, primjetno je da ta kategorija nije obuhvatila ubojstvo feudalnog gospodara od strane njegova vazala ili zakupca kako bi se kruna onemogućila u prisvajanju feuda izdajnika te se za „malu izdaju“ predviđa gubitak zemlje u korist neposrednog gospodara u feudalnoj nomenklaturi, što je često bila potencijalna sankcija za počinitelje teških zločina.

¹⁰¹ Boyer, A.; Nicholls, M., *The Rise and Fall of Treason in English History*, Routledge, New York, 2024, str. 85–89. Ipak, premda srednjovjekovni izvori (Bracton i Fleta) drže da je izdaja zločin takve prirode gdje je opravdano ne samo počinitelju oduzeti svu imovinu nego ujedno i razbaštiniti i njegove nasljednike (*Est enim tarn grave crimen istud, quod vix permittitur haeredibus quod vivant*). Ipak, pravni sljednik izdajnika mogao je steći njegov feud, no tada je stjecanje izraz kraljeve milosti, a ne nasljednog prava.

renje između krune i počinitelja zločina (*final concord*), jer je kazna ovisila o kraljevoj milosti te je kralj mogao potraživati bilo koju sumu, no osuđeniku je bilo dopušteno „tražiti milost“, odnosno pregovarati s krunom, što bi u njegovu slučaju bila pravična novčana kazna za počinjeno djelo.¹⁰² Statut oblikuju pravni, a ne politički interesi, jer se njime ocrtava jasna razlika između veleizdaje (i male izdaje) naspram ostalih „običnih“ zločina i tako uređuje pitanje konfiskacije imovine. Statut ima jasnu funkciju osnaženja kraljeva mira, pa Wilkinson tvrdi da je Statut „*okončao mogućnost ponovnog pojavljivanja krvnih osveta i pogubljenja koji su obilježili početak stoljeća*“ i definirao izdaje „*umjerenije i jasnije, čime je Statut bitno doprinio općem pomirenju kralja i plemstva*“.¹⁰³

Ovim statutom gornju granicu čine teški zločini, unutar kojih se kao zasebna kategorija izdvaja veleizdaja, i koji se kažnjavaju smrću ili odsijecanjem ekstremiteta, no on omogućuje i ocrtavanje donje granice, koju čini *trespass*, tj. ono što spada u građansku odgovornost. Navedena delineacija omogućuje da se niz djela podvede u manje zločine (*misdemeanors*, odgovara lat. *malefactum*), početno razne zloupotrebe od strane kakvih službenika, poput namještanja cijena kruha i piva.¹⁰⁴ Kako Statutom iz 1352. godine nisu bile propisane posebne procedure, inicijalno se, prema općem običajnom pravu, suđenje za izdaju rijetko suštinski razlikovalo od suđenja za kakav teži ili lakši zločin, pa se tek stoljeće kasnije javlja optužnica u ime kralja (formula „*inquiratur pro domino Rege*“), sastavljena na temelju ispitivanja osumnjičenika.¹⁰⁵ Ne čudi stoga što još u 16. stoljeću razlika između teških i blažih zločina nije fiksna, pa je, primjerice, tužitelj sintaksom svoje tužbe u slučaju krađe, ali čak i silovanja, određivao je li u pitanju teži ili blaži zločin.¹⁰⁶ To je činio tako da prilikom opisa pretrpljene povrede navede da je djelo počinjeno „*feloniously*“, tj. da počinitelj (zlo)namjerno i ozbiljno krši zakon ili prava drugih, pri čemu se često navodilo da je povrijeđeni (u tom trenutku) „*uživao kraljev mir*“.¹⁰⁷

¹⁰² Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 56. S vremenom se oblikuju smjernice, a potom i sve jasnije granice onoga što se u pojedinom slučaju smatra proporcionalnim počinjenoj povredi, pa time i pravednim.

¹⁰³ Bellamy, *op. cit.* u bilj. 58, str. 60. Tek se poslije uočava korisnost veleizdaje kao sredstva u političkim obračunima krune i vazala, odnosno drugih.

¹⁰⁴ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 542.

¹⁰⁵ Bellamy, *op. cit.* u bilj. 58, str. 138.

¹⁰⁶ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 573. Uslijed nejasnog odnosa prema silovanju u općem običajnom pravu počinitelju bi bilo suđeno za teško kazneno djelo te bi mu bile izricane kazne u obliku usmrćenja, gubitka udova, a do 13. st. i kastracija ili osljepljivanje, samo ukoliko bi žrtva postupak pokrenula usmenom tužbom (*appelum*). No ukoliko bi počinjeno djelo bilo prijavljeno optužnicom (*indictment*), počinitelju se sudilo za blaži zločin (*misdemeanor*) i izricane su novčane kazne ili kazna zatvora.

¹⁰⁷ *Ibid.*; Harding, *op. cit.* u bilj. 55, str. 63, 82. Tjelesne ozljede i otmice osoba jesu *felonies*, pa se koristi formulacija da je počinitelj žrtvu „*napao, istukao i ozlijedio... snažno rukama, mačem ili štapom... tako da je ona izgubila nadu u preživljavanje*.“ Ipak, suci počinju nagova-

Za blaže zločine samo bi se navodilo da je povreda učinjena protivno kraljevu miru („*against the peace*“), pri čemu se manja pažnja posvećivala utvrđivanju stanja svijesti počinitelja, dok se za neka djela nije ni tražila (uznemiravanje javnosti ili kleveta).¹⁰⁸

Djelovanjem putujućih sudaca, uz povremene statutarne doprinose zakonodavca u obliku krune i parlamenta, daljnji razvoj engleskog kaznenog prava odlikuje oblikovanje blažih zločina (*misdemeanors*). Stoga ne samo što je s vremenom razlika između teških i manjih kaznenih djela sve jasnija, nego i unutar manjih kaznenih djela dolazi do bujanja, i to tako da oni uz zločine obuhvaćaju i prekršaje kao oblik kažnjiva ponašanja.¹⁰⁹ Već za vladavine Tudora ustaljuje se treći način pokretanja kaznenog postupka (uz *appeal* i *indictment*) u obliku prijave pojedinca (*information*) koju ne potvrđuje optužna porota, pri čemu zakonodavac statutima potiče prijave privatnih osoba kako bi se učinkovito procesuirali ekonomski i upravni prekršaji.¹¹⁰ Iako pri statutarnom oblikovanju novih blažih zločina i prekršaja parlament ponekad koristi riječ „namjerno“ u opisu djela, u pravilu je sadržajno razlikovanje prepušteno sudskoj praksi. Unatoč znatnom novovjekovnom razvoju tih djela, unutar njih prisutno je razlikovanje na ona koja predstavljaju povredu kraljeva mira, tj. ukoliko uključuju silu „*na štetu i opću smetnju svih kraljevih podanika*“ te ostaju u izravnoj nadležnosti krune, i niz drugih, koja se smatraju još blažim povredama prava te su prepuštena lokalnim sudovima.¹¹¹

rati žrtve da umjesto tjelesne kazne za počinitelja potražuju novčanu naknadu za povredu koju su pretrpjeli, pa treba biti oprezan jer još 1505. u evidentnom odštetnom postupku kraljevski sudac govori o počinitelju delikta koji je „kažnjen“ za svoje „nedjelo (*misdemeanor*)“. Suci tako usmjeravaju tužitelja na građanski postupak (*trespass*), pa su se i teška kaznena djela mogla razmatrati kroz prizmu financijske kalkulacije.

¹⁰⁸ Harding, *ibid.*, str. 82; Remington, F. J., Legal Concepts of Misdemeanor and Felony, *Yearbook* 1952, 1952, str. 69. Primjerice, ukoliko je provalnik provalio u kuću i ukrao pod okriljem noći, čin je nužno smatran zlonamjernim jer se namjera krađe presumirala, a kako sam čin izaziva i strah ukućana, nužno je okarakteriziran kao teški zločin. No u slučajevima smetanja nečijeg posjeda, čak i ako je korištena sila, djelo se smatralo blažim zločinom.

¹⁰⁹ Baker, *op. cit.* u bilj. 1, str. 546–547, 562. Englesko kazneno pravo više počiva na sudskoj praksi nego na općenitim načelima koja utvrđuje Parlament, a katkad i sami sudovi. Ne treba zaboraviti da u *common law* pravnom sustavu načela tek pružaju smjernice od kojih se može bez posljedica odstupiti u pojedinim slučajevima.

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 546–547. Uslijed brojnih zlouporaba statutima će se vremenom zabraniti podnošenje prijave bez odobrenja suda, a tužitelj postaje odgovoran za troškove postupka ako ne dođe do osude. Konačno, postupak opstaje samo za „*teške i ozbiljne prekršaje koji zaslužuju najveću javnu osudu*“.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 566.

6. ZAKLJUČAK

Institut kraljeva mira imao je za cilj suzbijanje nasilja, pri čemu se sadržajno jedan krak razvijao u smislu ograničavanja privatnih ratova među plemstvom, dok je drugi krak usmjeren prema izgradnji monopola nad upotrebom nasilja, što je podrazumijevalo kažnjavanje počinitelja protupravnih djela koja su predstavljala povredu kraljeva mira. Uz primarnu funkciju očuvanja kraljeva autoriteta, institut je ujedno bio snažna poluga uspostavljanja reda u srednjovjekovnoj državi te će posljedično utjecati na razvoj kaznenog prava, što se ogleda u osnovnoj distinkciji zločina na *felonies* i *misdemeanors*, koja će u Engleskoj ostati na snazi čak do 1967. Već ranogermanski korijeni instituta odaju zašto će se on prometnuti u svojevrsno polazište, odnosno mjeru za određivanje ozbiljnosti počinjenih djela koja su ugrožavala ne samo spomenuti autoritet kralja već i sigurnost koju je isti vladar bio dužan uspostaviti za sve svoje podanike. U razdoblju od propasti franačke države do izdizanja funkcionalnih srednjovjekovnih kraljevstava u Europi, pa tako i u Engleskoj, disfunkcionalnost vladarova mira uslijed nedostatka vladarskog autoriteta nadomjestit će, a ujedno i sadržajno osnažiti te obogatiti, upravo Mir Božji i Primirje Božje, kao produkti mirovnog pokreta Crkve, koji će se proširiti Europom.

Institut je od nemalog značenja za razumijevanje kategorizacije kaznenih djela i svrhe pripadajućih im kazni, pa je i sama podjela na teže i lakše zločine (koji s vremenom sve više obuhvaćaju i prekršaje), samo izdanak onoga što je za ondašnju državu i društvo predstavljala povreda tog mira. Naime, tek u drugoj polovini 13. st. protupravna radnja počinje se smatrati ne samo povredom privatne sfere, jer će kruna sve više iskazivati interes za kriminalne transgresije koje su posljedica zle namjere počinitelja, to više što se najteži javni oblici kažnjavaju smrtnom kaznom ili gubitkom udova, uz konfiskaciju sve imovine. Ipak, interes krune primarno je posvećen djelu izdaje kralja, pa potom i drugim teškim zločinima, no time nisu iscrpljena sva protupravna djela, budući da je bilo i onih koja se unatoč zloj namjeri nisu mogla podvesti pod teški zločin. Upravo će kraljevi suci koji sude u kraljevo ime i kroz imperativ „očuvanja kraljeva mira“ za takva djela tražiti odluku porote, pa se počinje razlikovati težina djela te djeluje primjereno počinitelja kazniti blažom kaznom u obliku bičevanja ili novčane te rjeđe zatvorske kazne. Posebnu važnost imat će Statut o izdaji iz 1352. ne samo zato što se *statutarno* obuhvaća ono što je iznjedrila praksa *common law* sudova nego i zato što se *njime potiče daljnji razvoj engleskog materijalnog kaznenog prava*, uz bitnu nadopunu u obliku parlamentarnog prava da odredi buduće vrste kažnjivih djela. Iako Statut ne propisuje posebne postupke za teže (uključujući i izdaju) i lakše zločine, njegova donekle fluidna, no svakako prisutna nivelacija tih kategorija potaknut će i razvoj postupovnog kaznenog prava u Engleskoj te otvoriti put inicijaciji postupka putem optužnice u ime kralja utemeljene na ispitivanju osumnjičenika.

LITERATURA:

1. Ambühl, R., *Prisoners of War in the Hundred Years War: Ransom Culture in the Late Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
2. Baker, J., *An Introduction to English Legal History*, Oxford University Press, Oxford, 2019.
3. Bainton, R. H., *Christian Attitudes toward War and Peace: A Historical Survey and Critical Re-evaluation*, Abingdon Press, New York, Nashville, 1960.
4. Bar, C. L., von, *A History of Continental Criminal Law*, Little, Brown and Company, Boston, 1916.
5. Bellamy, J. G., *The Law of Treason in England in the Later Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970.
6. Bloch, M., *Feudal Society, Volume I: The Growth of Ties of Dependence*, Routledge, London, New York, 2004.
7. Bloch, M., *Feudal Society, Volume II: Social Classes and Political Organization*, Routledge, London, 2005.
8. Blumberg, A., The Law of Treason in Medieval England: Drawn and Quartered, *Medieval Warfare*, sv. 5, br. 2, 2015, str. 49–52.
9. Bonhomme, B.; Boivin, C., *Milestone documents in World History*, Schlager Group, Dallas, 2010.
10. Bowman, J. A., Councils, memory and mills: the early development of the Peace of God in Catalonia, *Early Medieval Europe*, sv. 8, br. 1, 1999, str. 99–129.
11. Boyer, A.; Nicholls, M., *The Rise and Fall of Treason in English History*, Routledge, New York, 2024.
12. Bryant, M. S., *A World History of War Crimes from Antiquity to the Present*, Bloomsbury Academic, New York, London, 2016.
13. Çeçen, Z. K., *Interpreting Warfare and Knighthood in Late Medieval France: Writers and their Sources in the Reign of King Charles VI (1380–1422)*, doktorska disertacija, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara, 2012.
14. Charny, G. de, *A Knight's Own Book of Chivalry*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2005.
15. Chesney, E. J., The Concept of Mens Rea in the Criminal Law, *Journal of Criminal Law and Criminology*, sv. 29, br. 5, 1939, str. 627–644.
16. Curry, A., The Military Ordinances of Henry V: Texts and Contexts, u: Given-Wilson, C.; Kettle, A.; Scales, L. (ur.), *War, Government and Aristocracy in the British Isles, C. 1150–1500: Essays in Honor of Michael Prestwich*, The Boydell Press, 2008, str. 214–249.
17. Duchhardt, H., War and International Law in Europe, Sixteenth to Eighteenth Centuries, u: Contamine, P. (ur.), *War and Competition between States*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
18. Erent-Sunko, Z., Marelja, M., Granice svjetovne i crkvene vlasti u Općem kapitulariju o *missima* Karla Velikog iz 802. godine, u: Sadrić, T.; Milotić, D.; Pilipović, O. (ur.), *Grčko-rimsko i kanonsko pravo: granica i razgraničenje*, Josip Turčinović, Pazin, Motovun, 2024., str. 119-138..
19. Fischer Drew, K., *The Laws of the Salian Franks*, University of Pennsylvania Press, 1991.
20. Fitzjames S., The Punishment of Convicts, *The Cornhill Magazine*, sv. VII, 1863, str. 189–230.
21. Gorbriel, A., The Protection of War Victims under Polish Legislation, up to the end of the 18th Century, *International Review of the Red Cross*, sv. 15, br. 171, 1975, str. 273–274.
22. Grewe, W. G., *The Epoches of International Law*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2000.
23. Grose, F., *Military Antiquities respecting a History of the English Army: From the Conquest to the Present Time*, vol. 2, S. Hooper, London, 1788.

24. Harding, A., *A Social History of English Law*, Peter Smith, Gloucester, 1973.
25. Head, T., The Development of the Peace of God in Aquitaine (970–1005), *Speculum*, sv. 74, br. 3, 1999, str. 656–686.
26. Head, T.; Landes, R., Introduction, u: Head, T.; Landes, R. (ur.), *The Peace of God: Social Violence and Religious Response in France Around the Year 1000*, Cornell University Press, Ithaca, London, 1992, str. 1–20.
27. Henderson, E. F., *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell and Sons, London, 1905.
28. Herlihy, D., *The History of Feudalism*, Palgrave Macmillan, London, Basingstoke, 1970.
29. Hoffmann, H., *Gottesfriede und Treuga Dei, Monumenta Germaniae Historica*, Deutsches Institut für Erforschung des Mittelalters, Hiersemann, 1967.
30. Kaeuper, R. W., *Chivalry and Violence in Medieval Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
31. Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga: stari i srednji vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1999.
32. Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države, II. knjiga: novi vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1999.
33. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države, I. knjiga: Stari i srednji vijek*, autor i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005.
34. Lynch, L., Protecting the non-combatant: Chivalry, Codes and the Just War Theory, *Ex Historia*, sv. 6, 2014, str. 59–80.
35. Maitland, F. W., *The Constitutional History of England*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
36. Marelja, M., *Povijesni razvoj ograničenja vođenja međunarodnih oružanih sukoba*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, 2017.
37. McCormack, T. L. H., From Sun Tzu to the Sixth Committee: The Evolution of an International Criminal Law Regime, u: McCormack, T. L. H.; Simpson, G. J. (ur.), *The Law of War Crimes: National and International Perspectives*, Kluwer Law International, Hague, 1997, str. 31–62.
38. Moore, T., Local Administration during the Period of Reform and Rebellion, u: Jobson, A. (ur.), *Baronial Reform and Revolution in England 1258–1267*, The Boydell Press, Woodbridge, 2016, str. 71–88.
39. Neff, S., *War and the Law of Nations: A General History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
40. Nussbaum, A., *A Concise History of the Law of Nations*, The Macmillan Company, 1954.
41. Remington, F. J., Legal Concepts of Misdemeanor and Felony, *Yearbook 1952*, 1952, str. 65–75.
42. Reznick, S., The Early History of the Parliamentary Declaration of Treason, *The English Historical Review*, sv. 42, br. 168, 1927, str. 497–513.
43. Rio, A., High and Low: Ties of Dependence in the Frankish Kingdoms, *Transactions of the Royal Historical Society*, sv. 18, 2008, str. 43–68.
44. Scaglione, A., *Knights at Court Courtliness, Chivalry, & Courtesy from Ottonian Germany to the Italian Renaissance*, University of California Press, 1991.
45. Schroeder, H. J., *Disciplinary Decrees of the General Council: Text, Translation and Commentary*, B. Herder Book Co., St. Louis, London, 1937.
46. Seipp, D. J., The Distinction Between Crime and Tort in the Early Common Law, *Boston University Law Review*, sv. 76, br. 59, 1996, str. 59–87.
47. Solis, G. D., *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, 2010.

48. Stacey, R. C., *The Age of Chivalry*, u: Howard, M.; Andreopoulos, G. J.; Shulman, M. R. (ur.), *The Laws of War: Constraints on Warfare in the Western World*, Yale University Press, New Haven, 1994, str. 27–39.
49. Stenton, D. M., *English Justice Between the Norman Conquest and the Great Charter 1066–1215*, Taylor & Francis, 2019.
50. Viorst, M., *The Great Documents of Western Civilization*, Chilton Book Company, Philadelphia, New York, London, 1967.
51. Walker, T. A., *A History of the Law of Nations: From the Earliest Times to the Peace of Westphalia 1648*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1899.
52. Wright, N. A. R., *Honoré Bouvet, the Tree of Battles, and the Literature of War in Fourteenth-Century France*, doktorska disertacija, University of Edinburgh, 1972.

Summary

Zrinka Erent-Sunko, PhD*

Miran Marelja, PhD**

THE KING'S PEACE AS A DRIVING FORCE IN THE DEVELOPMENT OF MEDIEVAL ENGLISH CRIMINAL LAW

The paper delves into the origins of the King's Peace and its profound impact on the evolution of English (British) criminal law. Tracing its roots back to Germanic traditions and its more refined manifestation within the Frankish states, the study reveals how the concept of the King's Peace initially struggled to control the cycles of violence perpetuated by blood feuds. During the tumultuous period following the collapse of the Frankish Empire, the Church intervened to safeguard its assets and clergy, introducing related mechanisms such as *Pax Dei* and *Treuga Dei* to shield non-combatants from the ravages of feudal conflicts. Following the Norman conquest of England in 1066, the significance of the King's Peace was firmly established as a vital tool for quelling private warfare. The adjudication of "violations of the king's peace" through jury trials emerged as a pivotal catalyst for the ongoing development of English criminal law substantively and procedurally. Notably, the enactment of the Statute of Treason in 1352 marked a milestone in this evolutionary process. By elevating treason to a distinct category, the statute incentivised the expansion of less severe offences, ultimately encompassing a wide array of punishable behaviours, including misdemeanours.

Keywords: King's Peace, English (British) criminal law, treason, criminal procedure, crime

* Zrinka Erent-Sunko, PhD, Professor, Department of General History of Law and State, University of Zagreb, Faculty of Law, zrinka.erent.sunko@pravo.unizg.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7801-5881>.

** Miran Marelja, PhD, Assistant Professor, Department of General History of Law and State, University of Zagreb, Faculty of Law, miran.marelja@pravo.unizg.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6930-0165>.